

УДК (7+37):341

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.6>

Драпушко Р. Г.,

кандидат філософських наук, в.о. директора
Державного інституту сімейної та молодіжної політики

Горінов П. В.,

кандидат юридичних наук,
перший заступник директора з науково-дослідної роботи
Державного інституту сімейної та молодіжної політики

Філик Н. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Державного інституту сімейної та молодіжної політики

ОСВІТА В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК НАПРЯМОК ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

Анотація. Дана наукова стаття присвячена актуальним питанням ролі освіти в сфері інтелектуальної власності в контексті формування правової культури молоді. Авторами було досліджено напрямки впровадження знань у сфері інтелектуальної власності як умови розбудови післявоєнної України. Для відновлення повоєнної економіки матимуть значення знання інноваційної моделі економіки, які базуються на використанні творчих результатів та новітніх технологій. Критично важливими будуть знання охорони та захисту прав на комп'ютерні технології, авторське право, об'єкти ІВ у сфері медицини, сільського господарства та результати селекції, біології, питання забезпечення об'єктів винахідництва в сфері національної безпеки та оборони країни тощо. **Метою** цієї статті є визначення ролі освіти у сфері інтелектуальної власності як напрямку формування правової культури молоді. **Проаналізовано:** сучасний стан правової охорони інтелектуальної власності в контексті стандартів ВОІВ та зацентровано увагу на основних рекомендаціях ВОІВ у сфері інтелектуальної власності. **Розглянуто:** основні виклики системи освіти в сфері інтелектуальної власності на сучасному періоду розвитку суспільства. **Визначено,** що освіта в сфері інтелектуальної власності є елементом правової культури суспільства загалом та сприяє повазі до результатів творчої діяльності людини. Доведено, що відновлення України може бути досягнуто через організацію належної освіти в галузі інтелектуальної власності та технологій із застосуванням інновацій в освітній сфері.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інтелектуальний капітал, освіта в сфері інтелектуальної власності, реформа системи інтелектуальної власності, проєкт Національного конкурсу із пошуку ідей, натхненних природними системами й організмами, програма центрів підтримки технології та інновацій, Всеукраїнський форум «Innovation Fest», правова культура.

Drapushko R. H., Gorinov P. V., Filyk N. V. Education in the field of intellectual property as a direction of forming the legal culture of young people

Abstract. This scientific article is devoted to the topical issues of the role of education in the field of intellectual property in the context of the formation of the legal culture of young people. The authors investigated the directions of knowledge implementation in the field of intellectual property as a condition for the development of post-war Ukraine. To restore the post-war economy, knowledge of the innovative model of the economy, which is based on the use of creative results and the latest technologies, will be important. Critically important will be knowledge of the protection and protection of rights to computer technologies, copyright, IP objects in the field of medicine, agriculture and the results of breeding, biology, the issue of providing objects of the invention in the field of national security and defense of the country, etc. **The purpose** of this article is to determine the role of education in the field of intellectual property as a direction of forming the legal culture of youth. **Analyzed:** the current state of the legal protection of intellectual property in the context of WIPO standards and focused attention on the main recommendations of WIPO in the field of intellectual property. **Considered:** the main challenges of the education system in the field of intellectual property in the modern period of the development of society. It was determined

that education in the field of intellectual property is an element of the legal culture of the society in general and promotes respect for the results of a person's creative activity. It has been proven that the restoration of Ukraine can be achieved through the organization of proper education in the field of intellectual property and technology with the use of innovations in the educational field.

Key words: *intellectual property, intellectual capital, education in the field of intellectual property, reform of the intellectual property system, the project of the National Competition for the search of ideas inspired by natural systems and organisms, the program of technology and innovation support centers, the All-Ukrainian Forum «Innovation Fest», legal culture.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Майбутнє людства залежить від його здатності продукувати новітні результати творчої, інтелектуальної чи подібної їм діяльності, вміння своєчасно їх використовувати та протистояти різноманітним загрозам військового, техногенного та кліматичного характеру для людства взагалі та конкретної людини зокрема.

Особливо актуально це для сучасної України, яка знаходиться в центрі глобальних викликів безпекового, техногенного, кліматичного та людського характеру. Проте, переживаючи ці виклики, ми вже сьогодні думаємо про майбутнє відновлення економіки України у повоєнний час, адже стратегія майбутніх економічних та соціальних перетворень в Україні має бути забезпечена лише за рахунок інноваційного спрямування вітчизняної економіки, враховуючи усі наявні виклики та загрози, а тому у повоєнному відновленні матимуть значення знання інноваційної моделі економіки, яка базується на застосуванні творчих результатів і новітніх технологій в галузях економіки. Критично важливими будуть знання для молоді охорони та захисту прав на комп'ютерні технології, авторське право, об'єкти в сфері медицини, сільського господарства та результати селекції, біології, питання забезпечення об'єктів винахідництва у сфері національної безпеки та оборони країни тощо. Як правило, більшість досягнень у зазначених сферах охороняються нормами авторського чи патентного права, тому набуття нових знань є важливим не лише для вузької сфери фахівців, але й для більшості членів суспільства, адже наше суспільство входить в епоху четвертої промислової революції відомої як «Промисловість 4.0», а такий тип економіки базується виключно на інноваційній економіці, інтелектуальному капіталі та технологічних досягненнях. Усе вищевикладене свідчить про практичний та науковий інтерес до тематики дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Про роль і значення інтелектуальної власності на сучасному періоді розвитку суспільства йдеться в доповідях Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) [1], де акцентується увага на інноваційному потенціалі творчих досягнень, у відповідних національних документах та стратегіях розвитку національних держав. В Україні протягом двох десятиліть ряд провідних вітчизняних вчених систематично присвячують свою увагу питанням дослідження ролі і значення освіти в сфері інтелектуальної власності. Серед них Орлюк О., відома вчена у галузі інтелектуальної власності, яка стверджує, що «до розуміння інтелектуальної власності слід підходити уже на рівні шкільної освіти, якщо не раніш» [2], а отримання знань з інтелектуальної власності студентами різних спеціальностей та безпосередньо набуття компетентностей з ІВ у системі вищої освіти сприятиме поєднанню освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку України, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [3].

Важливими є позиції та напрацювання іншого представника напрямку дослідження інтелектуальної власності Бошицького Ю.Л., який стверджує, що удосконалення правової культури громадян є як засіб оптимізації охорони інтелектуальної власності в Україні [4] та акцентує увагу, що провідні спеціалісти та науковці, що переймаються проблематикою та розвитком сфери права інтелектуальної власності, неодноразово звертали увагу на необхідність її популяризації [5]. В рамках нашого дослідження заслуговує уваги позиція вченого щодо удосконалення правової культури громадян як засіб оптимізації охорони інтелектуальної власності в Україні [6], дослідження Кулі-

ніч О., щодо ролі культури та освіти у сфері інтелектуальної власності в контексті забезпечення виконання міжнародних зобов'язань [7], Бабенко В.А., щодо ролі інтелектуальної власності у формуванні фахових компетентностей здобувачів вищої економічної освіти в Україні [8], Падучак О., щодо популяризації знань у сфері інтелектуальної власності [9], дослідження шляхів реформування системи охорони інтелектуальної власності в умовах воєнних загроз [10] тощо.

Окремо, зупинимось на практичних проектах: проведення Всеукраїнської просвітницької кампанії до Міжнародного дня інтелектуальної власності 2021 – «Від ідеї до реалізації», ініційована Державним підприємством «Український інститут інтелектуальної власності»; проведення семінару для викладачів закладів освіти за ініціативи МОН та НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ з питань реалізації і захисту прав інтелектуальної власності та її комерціалізації [11], що сприяло підвищенню рівня знань для фахівців системи вищої освіти в зазначеній галузі.

Метою цієї статті є визначення ролі освіти у сфері інтелектуальної власності як напрямку формування правової культури молоді. В рамках цієї мети окремо зупинимось на дослідженні ролі знань у сфері інтелектуальної власності як умови для майбутнього відновлення післявоєнної України.

Основними методами дослідження, що дали можливість досягти поставленої мети, є порівняльно-правовий, соціологічний, статистичний, системний, метод аналізу та об'єктивної істини та ін.

Виклад основного матеріалу. В останні роки світ активно розвиває та застосовує технічні досягнення в різних сферах життєдіяльності, реагуючи на ті виклики, які відбуваються в суспільстві. Розвиток технічних досягнень, інноваційних проектів є тим критерієм, який дає можливість науці, освіті та технологіям взаємодоповнювати і сприяти розвитку економіки та суспільному прогресу. Так, наприклад, знищення інфраструктури, цілих міст і сіл показали потребу кардинального перепланування системи будівництва житла в умовах безпекових викликів. Відповідно, виникла потреба в якісних бомбосховищах, безпечних

джерелах водозабезпечення та інших потреб населення, системі захисту об'єктів критичної інфраструктури держави. З урахуванням цих потреб, надалі розбудова цивільної та промислової інфраструктури має відповідати певним технічним стандартам та новітнім безпековим технологіям. Виглядає логічно, що ті галузі виробництва, які й до війни базувались на застарілих виробничих технологіях та мали потребу в модернізації, мають бути відновлені, враховуючи сучасні новітні технічні та технологічні досягнення та відповідати світовим стандартам у відповідній сфері [12].

Під час війни в Україні ми бачимо приклади яскравих винахідницьких рішень як у сфері оборони, безпеки, цивільного захисту, так і в інших сферах життєдіяльності суспільства, пов'язаних з енергетичною сферою, медициною тощо. В сучасних умовах українці мають можливість проявити максимальну здатність до творчості в різних сферах авторського права як музика, вірші, виконання інше. Відповідно, виникає потреба формування навиків правової охорони результатів творчої діяльності та порядку їх розпорядження та захисту прав, що ставить перед системою освіти в Україні нові цілі й завдання.

Окремої уваги для науковців і практиків, в рамках даної теми, заслуговує реалізація таких проектів як: Інноваційне підприємництво та винахідництво для школярів від Tech StartUp School, відповідної інноваційної локації, середовища для продукування креативних ідей та успішних стартапів; Всеукраїнський форум «Innovation Fest» та конкурси стартапів, які проходять в його межах. «Innovation Fest» – це майданчик, де спільно працюють науковці, інноватори, стартапери та інвестори. Усі ці напрацювання можуть та стануть основою для розбудови інноваційної моделі розвитку України. Відповідно, знання поєднані на ініціативності зможуть надати можливість для якісних суспільних перетворень. Тому, так важливо «звернути увагу на принцип підтримки та стимулювання молоді до прояву активності та ініціативи у різних сферах життя громадян держави. Принцип полягає у наданні молодим людям можливості та права брати участь у програмах та інших заходах спрямованих на покращення, зміну та реалізацію програм у сус-

пільному житті, включаючи життя молодих людей» [13].

Доповнює вищевикладене успішне функціонування в Україні проекту Національного конкурсу із пошуку ідей, натхненних природними системами й організмами, що вирішують проблему відходів (за логікою біомімікрії). Національний конкурс – це національний відбірковий тур до міжнародного конкурсу Biomimicry Global Design Challenge. Його співорганізаторами є Лабораторія інноваційного розвитку ПРООН і Інститут біомімікрії (США), у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством захисту довкілля і природних ресурсів України, бізнес-інкубатором Ukrainian Future Національного центру «Малої академії наук України», БО «БФ «Фонд захисту біорізноманіття України», ГО «Плато», ГО «Тарілка», Синхро Простір, Change Agency Responsible Future, а також за участі представників бізнесу, місцевої влади та університетів.

Три обрані команди отримують наставництво та підтримку від Лабораторії інноваційного розвитку ПРООН в Україні та її партнерів у підготовці проекту та поданні його до Міжнародного конкурсу з біомімікрії [14].

Про відповідність інтелектуальної власності викликам сьогодення свідчить і Доповідь про становище у сфері інтелектуальної власності в світі за 2022 р. У ній висвітлюється питання про можливий вплив таких криз, як пандемії та війни; на розвиток інновацій за допомогою аналізу минулих досягнень у сфері науки і техніки: від розробки вакцини під час спалаху COVID-19 до проявів і поширення сучасних цифрових технологій. У доповіді також йдеться про те, як особи, відповідальні за розробку політики, можуть спрямовувати інноваційну діяльність у таке русло, яке найбільше сприяло б задоволенню суспільних потреб шляхом вирішення основних проблем, пов'язаних зі зміною клімату та охорони здоров'я [1].

Швидкий розвиток ІТ поставив питання про потребу належного правового регулювання використання програмного та інформаційно-технічного забезпечення критичної інфраструктури міст і сіл, медичної та гуманітарної сфери; навчання навиків користування інформаційними ресурсами тощо. Відповідно, сьогодні однозначно зрозуміло, що відновлення

інфраструктури Української держави у повенний час, напряму пов'язане з використанням результатів у сфері інформаційних, інноваційних технологій та винахідницької діяльності, що викликає потребу посилити освіту в зазначеній сфері.

Важливість інновацій та інноваційної освіти у вищій освіті відображено і у нормах Закону України «Про вищу освіту» [15], де в ст. 65 сказано, що «... наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у закладах вищої освіти є невід'ємною складовою освітньої діяльності й провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої й виробничої діяльності в системі вищої освіти... Основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу». Фахівці інноваційного типу, на думку більшості дослідників, повинні ще зі шкільного віку мати базові знання та навички в сфері інтелектуальної власності, які в подальшому закріплюються на рівні вищої школи. Так, наприклад, Орлюк О. зазначає, що «отримання знань з інтелектуальної власності в системі вищої освіти, із дотриманням принципу наступності процесу здобуття вищої освіти, створить умови для розбудови суспільства, що розуміє цінність власних досягнень та вигод, які можна отримати через інновації та використання прав на результати власної творчості, сприятиме активізації інновацій та комерціалізації, фаховому забезпеченню інструментального використання прав інтелектуальної власності як цілеспрямованої складової інноваційної політики, якісному забезпеченню захисту прав інтелектуальної власності [3].

Окрім цього, вивчення дисципліни «Інтелектуальна власність» сприяє формуванню необхідних, надзвичайно важливих компетентностей, таких як: здатність генерувати нові ідеї (креативність), вміння виявляти, ставити, вирішувати проблеми та приймати обґрунтовані рішення, здатність до адаптації та дії в новій ситуації, тощо. Тому реальним результатом вивчення цієї навчальної дисципліни буде

вміння майбутніх фахівців виявляти ініціативу і самостійність дій у різних ситуаціях, критично оцінювати явища та процеси у сфері підприємництва та різних видів економічної діяльності, визначати та аналізувати проблеми, розробляти заходи щодо їх вирішення [8].

Сьогодні дослідження правової культури не зводиться лише до правосвідомості громадян суспільства, а визначається як сукупність досягнень суспільства, його соціальних груп та громадян у галузі регулювання суспільних відносин, яке забезпечується верховенством права у суспільному житті, правових принципів справедливості та гуманізму, захисту прав і свобод людини, її честі та гідності, реальне забезпечення місця людини як вищої соціальної цінності [16]. Подібне трактування дає можливість по-новому ширше і глобальніше побачити роль освіти в сфері інтелектуальної власності в системі правової культури суспільства. Тому вважаємо, що формування правової культури суспільства шляхом підвищення рівня правових знань і навичок молоді в сфері інтелектуальної власності дасть можливість підвищити і рівень правосвідомості та правової культури молоді загалом.

Сьогодні, ми можемо констатувати, що існує тенденція до скептичного ставлення до правових норм, тому вважаємо, що зменшення та виключення з навчальних планів ЗВО правових дисциплін є одним із факторів знецінення права як регулятора суспільних відносин. Відповідно вважаємо, що необхідно посилити реалізацію програми правового навчання в цілому, а правової освіти зокрема, через розширення правових дисциплін у навчальному процесі. Важливим є навчання молодих людей правомірним способом отримання інформації та користування результатами творчої діяльності інших осіб тощо [17].

Погоджуємось із Кулініч О., яка зазначає, що «розробка та впровадження просвітницьких кампаній та освітніх програм у сфері інтелектуальної власності має сприяти підвищенню рівня правової культури, набуттю необхідних навичок, вмінь, кваліфікацій, що вкрай важливо для фахівців та наукової спільноти. Важливість впровадження освітніх компонентів у частині питань інтелектуальної власності підкреслюється в наукових дослідженнях з форму-

вання політики у сфері інтелектуальної власності, у державних стратегіях розвитку сфери інтелектуальної власності, в наукових працях з питань реформування освіти [7] та особливо актуалізується в сучасних умовах. Зазначимо, що основи для застосування інноваційних технологій в освіті, і тим самим формування інноваційної освіти на законодавчому рівні, на рівні наукових підходів та концептуальних матеріалів вже закладено, тому очікуємо зміни підходів до ролі освіти в сфері інтелектуальної власності в Україні в післявоєнний період розвитку держави. Відповідно визнаємо, що існує потреба «об'єднання зусиль якомога ширшого кола суб'єктів з метою розробки та подальшого впровадження Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності, окремий блок якої передбачає формування високого рівня культури та освіти у сфері інтелектуальної власності. Важливим є виховувати повагу до права інтелектуальної власності з дитинства, заохочувати дітей з молодшого шкільного віку пізнавати цю надзвичайно цікаву й корисну сферу, створювати умови для розвитку інтелектуальних можливостей дітей, дитячого винахідництва, використовуючи міжнародний досвід і співробітництво [9].

Висновки. Для досягнення мети щодо підвищення рівня освіти в сфері інтелектуальної власності вважається доцільним залучати ресурси і можливості Всесвітньої організації інтелектуальної власності, наукових установ, закладів освіти, шкіл, громадських організацій через систему неформальної освіти та проведення відповідних правоосвітніх кампаній у школах та інших навчальних установах. При проведенні даної діяльності доречно використовувати як напрацювання національних наукових шкіл та відомих науковців у сфері інтелектуальної власності, так і програми підтримки освіти в сфері ІВ, які розроблені ВОІВ та національними стратегіями.

Так, наприклад, ініціатива Всесвітньої організації інтелектуальної власності і юридичного факультету Гарвардського університету щодо створення нової освітньої програми з поглибленого вивчення інтелектуальної власності під назвою PatentX спрямована на вивчення патентного права у зв'язку з глобальною охороною здоров'я. Підґрунтям для започаткування

курсу стала беззаперечна роль, яку відіграє інтелектуальна власність у вирішенні проблем, пов'язаних із світовою пандемією та створенням вакцин. Як наслідок, створення патентних курсів, пов'язаних з безпековою сферою екологічного чи інфраструктурного характеру матиме не лише теоретичне, але і практичне значення для України на наступний період розвитку, адже одним із основних завдань патентної системи є сприяння технічним інноваціям шляхом створення стимулів для навчання,

поширення технічної інформації та сприяння передачі технології.

Усі ці цілі досягаються через організацію належної освіти в галузі інтелектуальної власності та технологій із застосуванням інновацій в освіті. Сподіваємось, що при відновленні інфраструктури та економіки України буде запроваджено використання нових технологічних досягнень, які дадуть можливість відновити в короткі строки втрачені об'єкти і збудувати нові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Доклад о положении в области интеллектуальной собственности в мире за 2022 г. Вектор инновационной деятельности. URL: <https://www.wipo.int/wipr/ru/2022/index.html>
2. Тарасенко Я. До розуміння інтелектуальної власності слід підходити уже на рівні шкільної освіти, якщо не раніше... (інтерв'ю з Оленою Орлюк). Alumni. Асоціація випускників. URL: <https://bit.ly/3Go0lpW>.
3. Орлюк О. Освіта з інтелектуальної власності у системі вищої освіти України: проблеми та завдання. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 6. С. 149-159.
4. Бошицький Ю. Л. Оптимізація національної освіти у сфері інтелектуальної власності: сучасні вимоги та основні тенденції. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 227-233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_2_53
5. Бошицький Ю.Л., Лузан А.В. Освіта в сфері інтелектуальної власності як складова інвестицій в людський капітал нації. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 245-249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2016_4_57
6. Бошицький Ю.Л. Поглиблення правової культури громадян як засіб оптимізації охорони інтелектуальної власності в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 300-305.
7. Кулініч О. Культура та освіта у сфері інтелектуальної власності в контексті забезпечення виконання міжнародних зобов'язань. *Університетські наукові записки*. 2021. № 6(84). С. 28-37.
8. Бабенко В.А. Роль інтелектуальної власності у формуванні фахових компетентностей здобувачів вищої економічної освіти в Україні. *Збірник наукових праць «Економічний простір»*. 2019. № 152. С. 204-213.
9. Падучак О. Про популяризацію знань у сфері інтелектуальної власності: коли, як і навіщо цим займатися. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 5. С. 104-110.
10. Драпушко Р.Г., Горінов П.В., Філик Н.В. Шляхи реформування системи охорони інтелектуальної власності в умовах воєнних загроз. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2022. Вип. 1 (8). С. 32-40.
11. Триває Всеукраїнська просвітницька кампанія щодо популяризації інтелектуальної власності. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/trivaye-vseukrayinska-prosvitnicka-kampaniya-shodo-populyarizaciyi-intelektualnoyi-vlasnosti>
12. Всеукраїнський форум «Innovation Festh». URL: <https://www.op.ua/afisha/kyiv/forum/vseukrayins-kiy-forum-innovation-festh>
13. Драпушко Р.Г., Горінов П.В., Міненко Є.С. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33 (72). № 3. С. 54-59.
14. Запрошуємо на фінал Національного конкурсу з пошуку інноваційних рішень за логікою біомімікрії. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine>.
15. Про вищу освіту: Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37-38. Ст. 2004.
16. Попадинець Г. Правова культура як важливий елемент правової системи України. URL: <http://science.lprn.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2077/vnulpurn201478225.pdf>
17. Драпушко Р.Г., Горінов П.В. Сучасні виклики і загрози правової культури молоді. *Аналітично-порівняльне право*. 2021. № 4. С. 9-16.